

The Study of Indicators of Spirituality in the Intellectual System of the Supreme Leader Emphasizing the Statement of the Second Step of the Revolution

Mehdi Mohammadzadeh Bani Torfi (Ph. D.)¹

Mohammad Hossein Zarei Rezaei (Ph. D.)²

Ahmad Emdadi (Ph. D.)³

Abstract

The Islamic revolution was based on the pure Islamic culture and has traveled its path in the first step and has reached the second step. The pure Islamic culture wants the happiness of mankind, and the happiness of mankind depends on deep and pure spirituality. Therefore, the Supreme Leader emphasizes it in the recommendations of the statement of the second step of the revolution. But to reach deep spirituality, first of all, it is necessary to know the characteristics of spirituality. Therefore, it is necessary to explore the indicators of deepening spirituality in the intellectual system of the Supreme Leader as the source of the statement of the second step. The present research is an attempt to know these indicators and explores its components in an inductive way. The research method of this article is qualitative and of the foundation data type, which has continued with the study of the Supreme Leader's intellectual system until reaching theoretical saturation, and discovery and inspection have been the tools of this observation and study in terms of reliability and validity. The perspective of this article is an exploratory examination of the six other recommendations of His Holiness in the statement of the second step of the revolution. In its first step, the Islamic revolution established the Islamic system and continues its path towards the new Islamic civilization and is a claimant for the happiness of mankind. Therefore, the above combination is the spiritual civilization that is headed towards him and the three dimensions of self-improvement (perfect man, waiting man, spiritual man), socialization (revolutionary system, preparation for emergence, utopia) and civilization (new Islamic civilization, It considers the single nation, the rule of religion and morality) with the stated components.

Keywords: *Education System, Religious Identity, National Identity, Revolutionary Identity.*

1. Correspondent Author: Faculty of Islamic Studies, Farhangian University, m.mohamadzadeh@cfu.ac.ir

2. The Academic Staff of the Department of Islamic Studies of Farhangian University

3. The Great Scholar of the Department of Islamic Studies, Farhangian University

مطالعه شاخص‌های معنویت در منظومه فکری مقام معظم رهبری با تأکید بر بیانیه گام دوم انقلاب

مهدی محمدزاده بنی‌طرفی*، محمدحسین زارعی‌رضائی**

احمد امدادی***

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۰۱

چکیده

انقلاب اسلامی مبتنی بر فرهنگ ناب اسلامی پدید آمد و مسیر خود را در گام اول پیموده و به گام دوم رسیده است. فرهنگ ناب اسلامی خواهان سعادت نوع بشر است و سعادت نوع بشر نیز در گرو معنویت عمیق ناب می‌باشد. از این رو مقام معظم رهبری در توصیه‌های بیانیه گام دوم انقلاب بر آن تأکید دارد. اما رسیدن به معنویت عمیق، نخست نیازمند شناخت شاخصه‌های معنویت است. لذا ضرورت دارد شاخصه‌های تعمیمی معنویت در منظومه فکری مقام معظم رهبری به عنوان مصدر بیانیه گام دوم، مورد اکتشاف قرار گیرد. پژوهش حاضر تلاشی است برای شناخت این شاخصه‌ها و به صورت استقرایی به اکتشاف مؤلفه‌های آن می‌پردازد. روش تحقیق این مقاله کیفی و از نوع داده بنیاد است که با مطالعه منظومه فکری مقام معظم رهبری تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافته است و کشف و بازرسی به عنان پایایی و روایی ابزار این مشاهده و مطالعه بوده است. چشم انداز این نوشتار نیز بررسی اکتشافی از شاخصه‌های شش توصیه دیگر معظم له در بیانیه گام دوم انقلاب است. انقلاب اسلامی در گام نخست خود، نظام اسلامی را برپا نمود و در ادامه مسیر خود به سوی تمدن نوین اسلامی قدم بر می‌دارد و داعیه دار سعادت نوع بشر است. لذا ترکیب فوق، تمدن معنوی است که به سوی او رهسپار می‌گردد و سه بعد خودسازی (انسان کامل)، انسان منتظر، انسان معنوی (جامعه پردازی) (نظام انقلابی، آمادگی برای ظهور، مدینه فاضله) و تمدن سازی (تمدن نوین اسلامی، امت واحده، حاکمیت دین و اخلاق) را با مؤلفه‌های بیان شده، در نظر دارد.

کلیدواژه‌ها: معنویت، گام دوم انقلاب، منظومه فکری مقام معظم رهبری، خودسازی، جامعه‌پردازی،

تمدن‌سازی.

*. نویسنده مسئول: استادیار گروه آموزش معارف اسلامی دانشگاه فرهنگیان، قزوین، ایران m.mohamadzadeh@cfu.ac.ir

** استادیار گروه آموزش معارف اسلامی دانشگاه فرهنگیان، قم، ایران zareii435@cfu.ac.ir

*** استادیار گروه آموزش معارف اسلامی دانشگاه فرهنگیان، قم، ایران a.emdadi@cfu.ac.ir

مقدمه

انقلاب اسلامی در مسیر تبدیل شدن به تمدن اسلامی، گام نخست خود را با خیزش‌های بلندی طی نموده است. در آغازین سال‌های پیروزی خود، با جنگ تحمیلی رو به رو شد و در این دوران، نیروهای جوان انقلابی، معیارهای کلاسیک جنگ را تغییر داده و سبکی نو در هدایت میدان پدید آوردند. در این دوران که به گام اول انقلاب اسلامی شهرت دارد، ایران اسلامی در پزشکی، نانو، هسته‌ای، راهسازی و بسیاری از صنایع راهبردی، توانست به موفقیت‌های چشم‌گیر یابد و فرهنگی برخاسته از فرهنگ جهاد و شهادت در بین جوانان ایران اسلامی رایج گشت. جوانان ایران اسلامی موفق شدند، سیر و سلوک چند ده ساله را یک شبه پیمایند. آنها از دره‌های تحریم و تهدید با توکل بر آموزه توحید، به مقصدی رسیدند که به سادگی در برابر استکبار ایستاده و از هویت انسانی خود در درجه اول و از منافع ملی در درجه دوم، هرگز کوتاه نمی‌آیند. عدل الهی اقتضاء دارد، کسی که به نعمتی پشت نماید، دچار خسران و شقاوت گردد. (طباطبائی، ۱۳۹۵: ۱۱۰) گام اول انقلاب اسلامی، نعمتی الهی است که برای نسل‌های بعدی به میراث مانده است و شکرانه آن برداشتن محک‌تر گام بعدی است. از این‌رو ضرورت دارد که این لایه از لایه‌های گام دوم انقلاب اسلامی به عنوان اولین مرحله از مراحل تبیین مبانی راهبردی گام دوم انقلاب تبیین گردد. پژوهش حاضر، تلاش دارد با بررسی بیانات امام خامنه‌ای (حفظه الله)، مبانی اندیشه‌ای ایشان در گام دوم انقلاب و در لایه تعمیق معنویت را تبیین نماید. نوآوری این نوشتار نیز نگاه راهبردی به این مبانی و ارائه ماتریس ارتباطی آن است. به عبارتی؛ در این پژوهش به ابعاد مختلف بیانیه گام دوم همانند خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی به همراه مؤلفه‌های هر یک از آنان می‌پردازد و از دیگر ابعاد آن، مسئله تعمیق معنویت در سطح مدیریت سیاسی کلان جامعه است. زیرا تمدن‌سازی اسلامی، نیازمند مدیریت سیاسی و تمدنی خاص با رویکرد مبانی سیاسی اسلام است. در زمینه بیانیه گام دوم انقلاب، در سال گذشته کتاب، مقاله، سایت و غیره توسط نیروهای انقلاب با هدف تبیین و توصیف ابعاد آن، فعالیت‌های بسیاری صورت گرفته است. اما کار مفهومی در زمینه بیانیه گام دوم انقلاب به هدف تبیین مبانی آن، کمتر اثری دیده می‌شود. از این رو، این نوشتار با توجه به نظام مفهومی ارائه شده در خود، به نوعی، نوآورانه می‌باشد. با توجه به اینکه این نوشتار دامنه وسیعی از مفاهیم را در بر می‌گیرد، تئوری برخاسته از داده

ها (نظریه بنیادی) یک روش پژوهشی استقرایی و اکتشافی است که به پژوهشگر در حوزه‌های موضوعی گوناگون امکان می‌دهد تا بجای اتکا به تئوریهای موجود و از پیش تدوین شده خود به تدوین تئوری و گزاره اقدام نماید. لذا روش داده‌کاوی برای این نوشتار انتخاب شده است تا با کمک کد گذاری و انتخاب برچسب مناسب برای هر محور، بتوان با دقت بیشتر به سوی الگوی مفهومی مطلوب تعمیق معنویت در گام دوم انقلاب حرکت نمود.

مفهوم‌شناسی

تعمیق معنویت

معنویت مصدر جعلی از معنوی است، معنوی نیز به منسوب به عالم معنا، باطن و حقیقت در مقابل ظاهر و مادی است. (معین، ج ۲، ۱۳۸۶: ۱۷۷۶) معنویت به معنای برجسته نمودن ارزش‌های معنوی از قبیل اخلاص، ایثار، توکل و غیره در جامعه است و هر چه شعور معنوی در جامعه گسترده‌تر گردد، برکات الهی نیز در آن جامعه گسترده‌تر خواهد شد. (ولی ابرقویی، ۱۳۹۸: ۷۰) تعمیق معنویت، در حقیقت در بر دارنده عمق بخشیدن توجه به عالم معنا می‌باشد. انسان موجودی دو ساحتی است. یعنی هم بُعد مادی دارد و هم بُعد معنوی. علی رغم اینکه بُعد مادی او از بُعد معنوی در دنیا جداست، اما به نوعی اتحاد نیز در بین آنان صادق است. (طباطبائی، ۱۳۹۴: ۳۰) هدف از خلقت انسان نیز رسیدن به حیات جاودانه است (خسروپناه و جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۵: ۱۲۰) مراد از تعمیق معنویت آن است که در سه لایه بینش، گرایش و کنش، آموزه‌های معنوی به صورت بنیادی نفوذ یابد. تعمیق معنویت، جز با جهاد امکان ندارد و جهاد نیز عامل معنابخش زندگی است. (خامنه‌ای، ۱۳۹۲: ۳۸) از این رو؛ یکی از مؤلفه‌های بنیادی در تعمیق معنویت و معنا بخشیدن به زندگی، در جهاد است.

بشر امروز که در اسارت ماشین و ابزارهای دیجیتال است، نوعی سردرگمی در برابر خود می‌یابد و برای رهایی از آن و رسیدن به آرامش، به انواع گوناگون معنویت‌ها روی می‌آورد که غالب آنها در زمره معنویتهای دروغین می‌باشند. از آن جمله می‌توان به عرفانهای نوظهور و حتی شیطان پرستی اشاره نمود که حکایت از تشنگی معنوی آنان دارد. در چنین فضایی، نظام اسلامی در گام دوم خود با تعمیق معنویت، می‌تواند منجی بشر از این اسارت و آن رهایی کاذب باشد.

بیانیه گام دوم انقلاب

گام دوم انقلاب بیانیه‌ای است که از سوی رهبر جمهوری اسلامی ایران، سید علی خامنه‌ای به مناسبت چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی در تاریخ ۲۲ بهمن صادر گردیده است و در آن برای استمرار راه انقلاب اسلامی به تبیین دستاوردهای چهل سال گذشته می‌پردازد. او در این بیانیه با هدف «جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی بزرگ» توصیه‌هایی ارائه می‌دهد. در این بیانیه سید علی خامنه‌ای، ملت ایران، به ویژه جوانان را مورد خطاب قرار می‌دهد و به توضیح و روشن کردن مسئله برداشتن «گام دوم» به سوی آرمان‌های انقلاب اسلامی در ۷ فصل می‌پردازد. بیانیه گام دوم، در حقیقت اصول و قواعد کلی دکترین نظام اسلامی در عرصه مدیریت سیاسی کلان است که دارای اهداف هفتگانه به عنوان توصیه‌ها می‌باشد. ایشان در این بیانیه در فصول مختلف به تبیین مباحث ذیل پرداختند: ورود انقلاب اسلامی به دوران چهل ساله دوم، شعارهای ثابت انقلاب ایران، نظریه انقلاب اسلامی، ضرورت شناختن گذشته برای برداشتن گامهای استوار در آینده، تقابل دوگانه اسلام و استکبار در جهان معاصر، عوامل عزت و پیشرفت ایران در همه عرصه‌ها، برکات هفت گانه انقلاب اسلامی ایران، گام دوم در چهل ساله دوم انقلاب اسلامی ایران و در نهایت بیان توصیه‌های هفتگانه. ایشان در این بیانیه با نگاهی به گذشته و توصیف وضعیت حال حاضر ایران و تبیین ضروری‌ترین مباحث آینده به مثابه منشوری برای دومین مرحله خودسازی، جامعه سازی و تمدن سازی تمامی آن چه برای ادامه مسیر تا رسیدن به هدف برای مسولان و مردم ایران لازم بود را تبیین نمود.

پیشینه تحقیق

۱- مهری، کریم (۱۳۹۶) تحقیقی با عنوان تدوین یک الگوی نظری (تحلیلی) در خصوص تحول معنوی براساس بیانات مقام معظم رهبری انجام داده اند که نتایج آن عبارتند از: جایگاه و نقش معنویت در مرحله نظام اسلامی، جامعه اسلامی، تمدن اسلامی، مسئولیت دولت اسلامی نسبت به معنویت آحاد جامعه، به عنوان شرایط مداخله گر، معنویت در حوزه فردی نظیر خودنگری مداوم، حفظ سکینه در حوزه مسئولان و آموزش اخلاقی جامعه از سوی حکومت به عنوان راهبرد کنشی و هدف دار شدن زندگی، نقش معنویت

در پیروزی انقلاب، توأم بودن پیشرفت حقیقی با اخلاق و معنویت در جامعه اسلامی به عنوان پیامدهای مثبت تحول معنوی، طغیان سیاسی به عنوان پیامدهای دوری از معنویت و مقوله هسته‌ای این بررسی تحول معنوی است که مقولات عمده فوق را دربرمی‌گیرد.
(مهری، ۱۳۹۶: ۷-۲۹)

۲- اکبری، مرتضی و رضایی، فریدون (۱۳۹۴) تحقیقی با عنوان واکاوی شاخصه‌های تمدن نوین اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله) انجام داده اند بر اساس نتایج پژوهش حاضر، از دیدگاه مقام معظم رهبری گسترش و ترقی تمدن نوین اسلامی به همت و خرد دسته‌جمعی نیاز دارد که در سایه اخلاق، کار و تلاش، ایمان به خدا، عقلانیت، توانایی علمی، اقتصاد شکوفا، برخورداری از رسانه‌های قوی و روابط بین‌الملل به وجود می‌آید. (اکبری، رضایی، ۱۳۹۴: ۸۴-۱۰۵)

۳- رادمهر، رشیدی آل‌هاشم، طحان و رنجبر (۱۳۹۸) تحقیقی با عنوان واکاوی شاخص‌ها، ویژگی‌ها و بایسته‌های جوانان تمدن‌ساز در تراز نظام انقلابی در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) انجام داده اند که برابر یافته‌های این پژوهش، مؤلفه‌ها و شاخص‌هایی چون «معنویت»، «عدالت خواهی»، «بصیرت»، «انقلابی-گری»، «علم»، «خودباوری»، «اثرگذاری» و «اخلاق‌مداری» در نوجوانان و جوانان این مرز و بوم باید نهادینه شود، تا تمدن نوین اسلامی که برآیند انقلاب اسلامی و جبهه مبارزه با تمدن مادی است شکل بگیرد. (رادمهر، رشیدی آل‌هاشم، طحان و رنجبر، ۱۳۹۸: ۱۴۷-۱۸۷)

۴- رسولی سعدآباد، رقیه، مرادی محمود (۱۳۹۹) تحقیقی با عنوان منش اسلامی و معنویت در زندگی از نگاه مقام معظم رهبری انجام داده اند نتایج تحقیق مویده آن است وجود ارزش‌های معنوی و اخلاقی همچون شرکت در مجالس دینی و برگزاری آیین‌های مرتبط با ایام ولادت و شهادت اهل بیت (ع) در جامعه ایرانی، نشان دهنده جایگاه عمیق این مباحث در میان ملت ماست که باید در چارچوب تحقق بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، هرچه بیشتر تقویت و ترویج شود. باید سازوکارهای داشتن یک زندگی اخلاقمدار و معنویت‌گرا در بعد شخصی و اجتماعی برای مردم و مسئولان و نیروهای بسیجی که سرمایه‌های بزرگ نظام هستند، تبیین شود و همه ملتزم به اجرای آن باشند.
(رسولی سعدآباد، مرادی، ۱۳۹۹)

۵- خلیلی، حسین (۱۴۰۰) تحقیقی با عنوان معنویت سازمانی در نیروهای مسلح از منظر مقام معظم رهبری (مورد مطالعه: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی) انجام داده اند با توجه به نتایج پژوهش، توجه به اهداف و مأموریت‌های نیروهای مسلح در دستیابی به آمادگی کامل برای حفظ نظام اسلامی و دستاوردهای انقلاب، شایسته است که با بهره‌گیری از گنجینه گران قدر معنویت دوران حیات طیبه امام(ره) و حماسه دفاع مقدس، اقتدار و شأن معنوی خود را بیش از پیش تقویت و پررنگ نمایند. (خلیلی، ۱۴۰۰: ۹۸-۱۱۷)

۶- درودگر، محمدجواد (۱۳۹۲۹) تحقیقی با عنوان کارکردهای معنویت در عرصه‌های اجتماعی از دیدگاه مقام معظم رهبری انجام داده اند نتایج نشان می‌دهد که معنویت با اندیشه ایمان به غیب و اعتقاد به خدا، با انگیزه قرب به حق سبحانه و عمل به اخلاق الهی، التزام به شریعت و انجام عمل صالح تعریف می‌شود که در ارتباط‌های پنج گانه: ۱. ارتباط انسان با خدا؛ ۲. ارتباط انسان با خود؛ ۳. ارتباط انسان با جامعه؛ ۴. ارتباط انسان با جهان؛ ۵. ارتباط انسان متکامل با انسان کامل تجلی خواهد یافت. معنویتی که در قالب راز و نیاز با محبوب، عبودیت در برابر معبود، معرفت، محبت، اطاعت و سنخیت با انسان کامل و مناسبت‌های گفتاری- رفتاری، الهی- انسانی تحقق پذیر خواهد بود. مساله نوشتار حاضر سلوک معنوی در عرصه‌های گوناگون و نقش بی بدیل و بی عدیل آن در پیشرفت همه جانبه است که مبتنی بر فرضیه معنویت اسلامی کلید کمال و عنصر کارآمد در همه عرصه‌های حیات طیبه قوام یافته است. (درودگر، ۱۳۹۲: ۵۹-۸۶)

۷- خلیلی، پهلوان شریف و نوبری (۱۴۰۱) تحقیقی با عنوان معنویت اسلامی در بستر سازمان: تحلیل کیفی بر بیانات مقام معظم رهبری انجام داده اند بر مبنای نتایج تحقیق، معنویت راهی برای تهذیب نفس، با دنبال کردن اهداف خدایی و احترام به ارزش‌ها و فضایل اخلاقی جهت اتصال به خداوند تبارک و تعالی، کامل شدن انسان و رسیدن به معرفت و بصیرت است. (خلیلی، پهلوان شریف و نوبری، ۱۴۰۱: ۱۰۵-۱۲۹)

۸- شفیعی، عباس (۱۳۹۸) تحقیقی با عنوان الگوی رهبری معنوی هوشمند (الگوی رهبری آیه الله خامنه ای) انجام داده اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که سبک معظم له در رهبری، مبتنی بر نوعی هوشمندی معنوی است. بر اساس این تحقیق، الگوی مورد نظر، دارای

مؤلفه‌های سخت‌افزاری (رهبری سخت) و نرم‌افزاری (رهبری نرم) است؛ مؤلفه‌های سخت در الگوی رهبری معنوی هوشمند، در برگیرنده مواردی همچون امور نظامی، اقتصاد و موقعیت جغرافیایی و ژئوپلیتیکی است و مؤلفه‌های نرم در این الگو، مشتمل بر مواردی همچون معنویت و خداگرایی، دانش و فناوری، فرهنگ، سیاست، امنیت درون و برون مرزی است. یادآور می‌شود که اساس کاربست رهبری معظم له با توجه به رهبری نرم، با ابتدای بر مؤلفه معنویت بوده؛ مع الوصف رهبری سخت از الزامات رهبری معنوی هوشمند با توجه به پیچیدگی‌های تحول دنیای بین الملل تلقی می‌شود. (شفیعی، ۱۳۹۸: ۱۳۷-۱۶۸)

۹- رضی بهابادی، بهادری و پورکاویان (۱۳۹۹) تحقیقی با عنوان مبانی قرآنی عوامل معنوی اقتدار ملی از منظر مقام معظم رهبری (مطالعه موردی مبتنی بر ارتباط با خالق) انجام داده اند نتایج تحقیق نشان می‌دهد عوامل معنوی اقتدار ملی در اندیشه معظم له که ریشه در تعالیم اسلام دارد، به دو بخش تعالیم مبتنی بر ارتباط با خالق و تعالیم مبتنی بر ارتباط با خلق تقسیم می‌شود. این پژوهش با هدف کمکی در اقتدار جمهوری اسلامی ایران، به مطالعه موردی تعالیم مبتنی بر ارتباط با خالق پرداخته است و در ادامه با توجه به منشأ دینی این تعالیم ها، مبانی قرآنی آنان را به عنوان ثقل اکبر، استخراج کرده است. این تعالیم در بیان رفتار ارتباطی بندگان با خداوند، شامل مضامین: ایمان، تقوا، توکل، ارتباط قلبی و اعتقادی با خدا، اخلاق الهی، دعا و انگیزه الهی می‌شود؛ در مقابل، خداوند نیز حمایت و الطاف خود را نسبت به بندگان که استحقاق دارند، بذل می‌فرماید. (رضی بهابادی، بهادری و پورکاویان، ۱۳۹۹: ۱۱-۳۹)

۱۰- موسوی، کریمی نیا، انصاری مقدم (۱۴۰۰) تحقیقی با عنوان راهکارهای تقویت معنویت در جامعه با تکیه بر بیانیه گام دوم انقلاب انجام داده اند نتایج تحقیق نشان می‌دهد تقویت معنویت فطری و تقویت باورهای دینی و ترویج ارزشهای اسلامی و سالم سازی محیط و اهمیت دادن دولت به اخلاق و معنویت و تامین نیازهای زیستی و اعتماد به جوانان و سپردن مسئولیت به آنان و احیای امر به معروف و نهی از منکر و شدت عمل در برخورد با انحرافات. اگر موارد یاد شده را برای تقویت راهکارهای برقراری معنویت در

جامعه بکار بگیریم، به جامعه‌ای معنوی و عاری از هر گونه فساد و بی بندوباری و جامعه‌ای موفق و ایده‌آل خواهیم رسید، که از ناحیه دشمنان به آن جامعه گزندگی نخواهد رسید و استعداد افراد آن جامعه به شکوفایی خواهد رسید. (موسوی، کریمی نیا، انصاری مقدم).

روش تحقیق

روش تحقیق بکار رفته در این مقاله از نوع روش تحقیق کیفی و نظریه‌مبنایی یا گراند تئوری باشد برای این کار منظره فکری مقام معظم رهبری در قالب بیانات به ویژه در بیانیه گام دوم تا رسیدن به اشباع نظری نظری مطالعه شده است و ابتدا مفهیم در قالب کدهای باز شماره گذاری شده است سپس در مرحله دوم مفاهیم به شکل کدهای محوری در قالب مقوله‌ها دسته بندی شده و سرانجام کدهای انتخابی از دل کدهای محوری گزینش شدند و سپس نظریه‌مبنایی از منظومه فکری معظم له استخراج شد. کشف و بازرسی به عنوان روایی و پایایی ابزار مشاهده مفاهیم و مطالعه آنها بوده است.

یافته‌های تحقیق

کدگذاری تعمیق معنویت در گام دوم انقلاب اسلامی

پژوهش کمی داده کاوی از سه نوع کدگذاری و برجسب استفاده می‌کند که عبارتند از: کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی.

کدگذاری باز تعمیق معنویت در گام دوم انقلاب اسلامی

کدگذاری باز فرآیندی است که در آن داده‌ها به صورت واحدهای معنادار مجزا در می‌آیند و در شروع مطالعه می‌توان از آن استفاده کرد. هدف اصلی کدگذاری باز، مفهوم سازی و برجسب زدن به داده هاست. در مرحله تجزیه و تحلیل داده و در جست و جوی کدها بودن، کدگذاری باز امکان پذیر می‌شود. با این توصیف، نمونه‌های از کدگذاری باز از تعمیق معنویت در بیانیه گام دوم انقلاب عبارتند از:

مطالعه شاخص‌های معنویت در منظومه فکری مقام معظم رهبری با تأکید بر بیانیه گام دوم انقلاب

کد	برچسب استخراجی	سند	بیان مقام معظم رهبری (حفظه الله)
R ₁	انسان کامل	انسان ۲۵۰ ساله، ص ۲۲	نظریه انسان کامل؛ برخاسته از زندگی اهل بیت علیهم السلام است و در اندیشه امام خامنه‌ای جایگاه مبنایی دارد؛ به گونه‌ای که ایشان همه ائمه را در طی ۲۵۰ سال، زندگی یک انسان به حساب آورده که از هم جدا نیستند.
R ₂	انسان معنوی	طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن، ص ۱۲	بشر در هر برهه‌ای از زمان و در هر شأنی از شؤون اجتماعی که باشد، به ارتباط با خداوند و دعا و توجه و تصرّف نیاز دارد. این نیاز، یک نیاز اساسی است. بدون ارتباط با خدا، انسان در درون خود تهی است. هر فرصتی را برای استحکام رابطه بین «عبد» و «رب» باید مغتنم شمرده گردد. به عبارتی؛ ایمان، نقطه آغازین حرکت و پرش او به سوی غایت حقیقی است.
R ₃	انسان منتظر	دیدار اقشار مختلف مردم با رهبرانقلاب در روز نیمه شعبان: ۱۳۸۷/۰۵/۲۷	انتظار ظهور مهدی موعود در اعتقادات شیعیان، نه یک آرزو و مسأله‌ی ذهنی محض، که یک واقعیت راهبردی بوده و آینده پژوهی خاص خود در عرصه سناریو نویسی را طلب می‌نماید. امام خامنه‌ای در بیانی می‌فرمایند که معنای انتظار فرج، نشستن و دل خوش کردن به مفهوم انتظار و یا زمان ظهور نیست، بلکه انسان منتظر مانند یک سرباز مجاهد در راه استقرار عدالت و نزدیک شدن به هدف والای ظهور حرکت و تلاش می‌کند و با ایجاد و حفظ، آمادگی‌های همه‌جانبه‌ی فردی و اجتماعی، زمینه را برای ظهور امام عصر فراهم می‌سازد.
R ₄	نظام انقلابی	بیانات در دیدار مردم آذربایجان شرقی: ۱۳۹۶/۱۱/۲۹	نظام انقلابی؛ با هدف‌های انقلاب، با حرکت انقلابی، با جهت‌گیری انقلاب؛ حقیقتی است که در گام دوم انقلاب، همانند گام اول آن باید با قدرت تحقق یابد. لذا جوانان انقلابی باید خودشان را از لحاظ علمی، اعتقادی و از لحاظ انگیزه‌های انقلابی، آماده سازند. تفکرات انقلابی، انگیزه‌های انقلابی، بصیرت انقلابی، اقدام انقلابی، جزو سرفصل‌هایی است که جوانهای ما باید به یاد داشته باشند.

کد	برچسب استخراجی	سند	بیان مقام معظم رهبری (حفظه الله)
R ₅	جامعه فاضله	بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی: ۱۳۹۸/۱/۱۴	جامعه انقلابی، تعیین یافته جامعه فاضله است که هر دم در حال تحول به سوی کمال است. این تحول گاهی در سطح جهاد اصغر، گاهی در سطح جهاد کبیر و گاهی نیز در سطح جهاد اکبر است. (بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی، ۱۳۹۸/۱/۱۴)
R ₆	آمادگی برای ظهور	بیانات در دیدار اقتشار مختلف مردم به مناسبت عید نیمه شعبان: ۱۳۸۱/۷/۳۰	انتظاری که از آن سخن گفته می شود، فقط نشستن و اشک ریختن نیست.
R ₇	تمدن نوین اسلامی	بیانات در دیدار جمعی از ایثارگران و خانواده های شهدا: ۱۳۷۶/۵/۲۹	ملت ایران به فضل پروردگار، خواهد توانست تمدن اسلامی را بار دیگر در عالم سربلند کند و کاخ با عظمت تمدن اسلامی را برافراشته نماید.
R ₈	امت واحده	بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی: ۱۳۹۳/۵/۷	بر پایی تمدن، جز با وحدت کلمه و اتحاد امت برپا نخواهد شد. با نگاهی به جهان اسلامی، دیده می شود که امروز امت اسلامی در سطوح مختلف سیاسی - اجتماعی متفرق است.
R ₉	حاکمیت دین و اخلاق	بیانیه گام دوم انقلاب	اما راه طی شده فقط قطعه ای از مسیر افتخارآمیز به سوی آرمانهای بلند نظام جمهوری اسلامی است. ... مدیران جوان، کارگزاران جوان، اندیشمندان جوان، فعالان جوان، در همه ی میدانهای سیاسی و اقتصادی و فرهنگی و بین المللی و نیز در عرصه های دین و اخلاق و معنویت و عدالت، باید شانه های خود را به زیر بار مسئولیت دهند، از تجربه ها و عبرتهای گذشته بهره گیرند، نگاه انقلابی و روحیه ی انقلابی و عمل جهادی را به کار بندند و ایران عزیز را الگوی کامل نظام پیشرفته ی اسلامی بسازند

کدگذاری محوری تعمیق معنویت در گام دوم انقلاب اسلامی

در کدگذاری محوری، تکیه بر مشخص کردن یک پدیده با در نظر گرفتن شرایطی که به ایجاد آن می‌انجامد قرار دارد و آن شرایط عبارت است از زمینه‌ای که مقوله در آن واقع شده است که در این پژوهش شامل سه سطح خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی است.

کد	مفاهیم	مؤلفه (سطح)
$R_1 + R_2 + R_3$	انسان کامل + انسان معنوی + انسان منتظر	خودسازی
$R_4 + R_5 + R_6$	نظام انقلابی + جامعه فاضله + آمادگی برای ظهور	جامعه‌پردازی
$R_7 + R_8 + R_9$	تمدن نوین اسلامی + امت واحده + حاکمیت دین و اخلاق	تمدن‌سازی

اگرچه در ساختار معهود از روش تحقیق داده‌کاوی، الگوی پارادایمی شرایط علی، پدیده، محتوا، شرایط مداخله‌گر، راهبردهای کنشی، کنش متقابل و پیامدها رایج است، لکن از آنجایی این پژوهش به بیان شاخص‌های تعمیق معنویت در گام دوم انقلاب اسلامی می‌پردازد، از این ساختار عدول شده و به ساختار سه سطحی خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی پرداخته می‌شود که آن را سطوح تحقق و عینیت معنویت در جامعه بشری می‌نامیم.

کدگذاری انتخابی تعمیق معنویت در گام دوم انقلاب اسلامی

فرآیند انتخاب یک مقوله، برای مقوله مرکزی و مرتبط ساختن تمام مقولات دیگر به آن مقوله مرکزی است که در این پژوهش، عنوان شاخصه‌های تعمیق معنویت در گام دوم انقلاب اسلامی نام دارد و از ترکیب این شاخصه‌های الگوی مفهومی معنویت تمدنی پدید می‌آید.

تبیین شاخصه‌های تعمیق معنویت در گام دوم انقلاب اسلامی خودسازی و لایه‌های آن در گام دوم انقلاب

اولین لایه در تحقق گام دوم انقلاب، خودسازی است. تحقق جامعه اسلامی تمدن ساز، در گرو خودسازی فردی و اجتماعی است. امام خامنه‌ای سطوح انسان سازی را اینگونه بیان می‌نماید:

الف. انسان کامل

موضوع انسان کامل مساله‌ای کاملاً دینی است و در همه ادیان عموماً و در ادیان ابراهیمی خصوصاً مطرح بوده و حتی برخی از کتب باقیمانده از عرفا تحت همین عنوان تالیف شده است به مانند کتاب «انسان کامل» عزیزالدین نسفی (۶۹۹ق) و کتاب «انسان کامل» تالیف عبدالکریم جیلی (۸۲۶ق) (دینانی، اسعدی، ۱۳۷۱، ص ۷)

نظریه انسان کامل؛ برخاسته از زندگی اهل بیت علیهم السلام است و در اندیشه امام خامنه‌ای جایگاه مبنایی دارد؛ به گونه‌ای که ایشان همه ائمه را در طی ۲۵۰ سال، زندگی یک انسان به حساب آورده که از هم جدا نیستند. (خامنه‌ای، بهمن ۱۳۹۶: ۲۲) یک انقلاب، انسان‌سازی از همه چیز مهمتر است. اگر انقلاب، انسان‌سازی نکند، هیچ کاری نکرده است. زیرا دنیا بدون انسان صالح، یک پدیده بی‌جان و کور و تاریک است. آن چیزی که به عالم خاکی جان می‌بخشد، ارزش می‌دهد، نور می‌دهد و معنا و مضمون به وجود می‌آورد، انسان است. «أَنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً» (بقره: ۳۰) (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار فرماندهان و جمعی از پاسداران کمیته‌های انقلاب اسلامی: ۱۳۶۹/۱۰/۱۰).

ب. انسان معنوی

بشر در هر برهه‌ای از زمان و در هر شأنی از شؤون اجتماعی که باشد، به ارتباط با خداوند و دعا و توجه و تضرع نیاز دارد. این نیاز، یک نیاز اساسی است. بدون ارتباط با خدا، انسان در درون خود تهی است. هر فرصتی را برای استحکام رابطه بین «عبد» و «رب» باید مغتنم شمرده گردد. به عبارتی؛ ایمان، نقطه آغازین حرکت و پرش او به سوی غایت حقیقی است. (خامنه‌ای، اسفند ۱۳۹۶: ۱۲)

الگوی انسان معنوی، در گام دوم انقلاب، می‌تواند به عنوان انسان تراز در علوم انسانی مورد بررسی واقع گردد. در علوم انسانی غربی، آنچه انسان تراز است و با آن سلامت یا بیماری فرد مشخص می‌گردد، یک انسان مادی محصور در نیازهای مادی است. اما با ارائه انسان تراز بر اساس انسان معنوی، نوعی تمدن پدید خواهد آمد که سلامت یا بیماری انسان معیاری دیگر خواهد یافت. از این رو این معیار، یکی از مهمترین معیارها در گام دوم انقلاب محسوب می‌گردد. انسان تراز، در نگاه اندیشه سیاسی اسلام، ترکیبی از رابطه امام و امت را به نمایش می‌گذارد.

انسان منتظر

نتیجه شناخت انسان کامل (یعنی امام معصوم) رهایی از گمراهی است و چنین فیضی تنها در پرتو ارجاع خویشتن به دامن پاک آنان است. (جوادی آملی، ۱۳۹۲: ۳۸۱) ارجاع خویشتن به حرمت انسان کامل، در مفهوم انتظار تحقق می‌یابد. شیعیان در دعای ندبه، وقتی شروع به بیان و

شمارش صفات آن امام زمان (عج) می‌نماید، بعد از نسبت او به پدران بزرگوار و خاندان مطهرش، اولین جمله او، این است: «این المعدّ لقطع دابر الظّلمه، این المنتظر لاقامه الأمت و العوج، این المرتجی لأزالة الجور و العدوان» (ابن طاووس، ۱: ۵۰۸)؛ یکی از برجسته‌ترین صفات آن حضرت (عج) این است که «الذی یملا الأرض عدلاً و قسطاً کما ملئت جوراً و ظلماً» (سلیمان، ۲: ۳۳) انتظار این است که او همه عالم - نه یک نقطه - را سرشار از عدالت نموده و قسط را در همه جهان گیتی گسترده می‌نماید. بنابراین انتظار منتظران مهدی موعود، در درجه اول، انتظار استقرار عدالت است. (بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم به مناسبت عید نیمه شعبان: ۱۳۸۱/۷/۳۰) ساختن جامعه یا تمدنی که بتواند بستر ساز حکومت عدل گردد، انسان‌هایی را می‌طلبد که نیاز را احساس کنند و آدم‌های غافل و سرگرم نیازهای حقیر اصلاً این نیازها را احساس ننموده و سرگرم بازی - های دنیوی می‌شوند. این مسیر انسانی با همت و با اراده می‌خواهد. پس عزم و اراده‌ی کار کردن و گذشت از راحتی و آسایش هم یک شرط اساسی است. (بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان بسیجی: ۱۳۸۴/۳/۵)

تمدن نوین اسلامی در مسیر تحقق عینی خود، نیازمند آن است که بتواند راهبرد انسان منتظر را در جامعه تعمیق نماید. انسان منتظر، انسانی است که همه نیازهای مادی و معنوی خود را به درستی می‌شناسد و برای هر یک نیز برنامه خاص دارد. این برنامه حتی در تأمین نیازهای مادی او، تابع اصول معنوی است. در نتیجه حاضر است که برای رسیدن به اهداف بلند خود، جان فشای نموده و از هر نوع کسالت و تنبلی دوری نماید.

جامعه پردازی در گام دوم انقلاب

معنویت؛ در اندیشه سیاسی اسلام، منحصر در آحاد افراد جامعه نیست. بلکه فراتر از آن، هنگامی که آحاد جامعه دارای معنویت عمیق گردند، جامعه نیز دارای معنویت شده و پیوندهای اجتماعی آن نیز مستحکم می‌گردد. بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، جمع بین جوشش انقلابی و نظم اجتماعی است. (میرباقری، ۱۳۹۸: ۹۳) جوشش انقلابی در قیام اسلامی ایران، بر معنویت دنیا تأثیر فراوان داشته است و دنیا را به سمت دینی شدن پیش برده است. (راجی و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۵۰) سطوح جامعه پردازی مستنبط از بیانات امام خامنه‌ای عبارتند از:

الف. نظام انقلابی

انقلاب اسلامی، بر خلاف سایر انقلاب‌های جهان، برخاسته از عمق معنوی جامعه اسلامی ایران است. لذا استمرار و بقاء این نظام انقلابی در همه عرصه‌های تمدنی اعم از سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و نظامی، مبتنی بر معنویت می‌باشد. نظام انقلابی؛ با هدف‌های انقلاب، با حرکت انقلابی، با جهت‌گیری انقلاب؛ حقیقتی است که در گام دوم انقلاب، همانند گام اول آن باید با قدرت تحقق یابد. لذا جوانان انقلابی باید خودشان را از لحاظ علمی، اعتقادی و از لحاظ انگیزه‌های انقلابی، آماده سازند. تفکرات انقلابی، انگیزه‌های انقلابی، بصیرت انقلابی، اقدام انقلابی، جزو سرفصل‌هایی است که جوانهای ما باید به یاد داشته باشند. (بیانات در دیدار مردم آذربایجان شرقی: ۱۳۹۶/۱۱/۲۹) انقلاب اسلامی با ارائه نظریه نظام انقلابی، انقلاب را، تحول معنوی در سطح بینش، گرایش و کنش جامعه در سطوح مختلف یافته است و توانایی ارائه پاسخ به بحران تمدن غرب را دارد. لذا برای مدعیان تمدن در مغرب زمین که خواهان ادامه سیطره خود هستند، نوعی چالش محسوب شده و برای مردمان جهان، یکک منجی است.

ب. جامعه فاضله

جامعه انقلابی، تعیین یافته جامعه فاضله است که هر دم در حال تحول به سوی کمال است. این تحول گاهی در سطح جهاد اصغر، گاهی در سطح جهاد کبیر و گاهی نیز در سطح جهاد اکبر است. غرض از مبعث این است بشر هدایت شود و دمامد در هجرت از هوای نفس به تعالی نفس پردازد. لذا خدای متعال از ارسال رسل به بعثت و برانگیختن تعبیر نموده و بارها می‌فرماید: لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا؛ (آل عمران، ۱۶۴) هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا؛ (جمعه: ۲) وَ لَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا؛ (نحل: ۳۶) جهت این برانگیختگی چیست؟ سَمَت و سوی این برانگیختگی چیست؟ سَمَت و سو عبارت است از همان که در خود قرآن باز مکرر ذکر شده است: وَ لَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنْ اِعْبُدُوا اللَّهَ وَ اجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ. (نحل: ۳۶) اولاً عبودیت خدا، یعنی چهارچوب حیات را در خدمت اوامر الهی و نواهی الهی قرار دادن؛ و همچنین اجتناب از طاغوت. در اینجا است که صف جهاد در برابر طاغوت پدید می‌آید و این جنگ، مذموم نیست، ممدوح است، جهاد فی سبیل الله است؛ الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؛ (نساء: ۷۶) به نکات تعبیرات قرآنی

برای ما دریچه‌هایی را باز می‌کند. (بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی، ۱۳۹۸/۱/۱۴) بنیان جامعه فاضله، بر فرهنگ است. فرهنگ از نگاه اسلام، فارق حیات انسان و حیوان بوده و تجلیگاه توانایی انسان در حیات فردی و اجتماعی است و بدون آن رکود و انحطاط در جامعه پدید خواهد آمد. (جوادی آملی، پاییز، ۱۳۹۱: ۳۵۲)

ج. آمادگی برای ظهور

جامعه فاضله، برای آنکه تحقق یابد، تابع راهبردهایی است. این راهبردها ریشه در ابعاد معنوی داشته و از تعمیق معنویت بر می‌خیزد. هنگامی که راهبردهای تحقق این جامعه در کنار هم قرار گیرند، نقطه مرکزی پرگار بر آمادگی برای ظهور و انتظار قرار می‌گیرد. انسان وقتی حقیقتاً منتظر محسوب می‌گردد که زمینه ظهور آخرین منجی بشریت (عج) را فراهم سازد و آن نیز آن عبارت از عمل کردن به احکام اسلامی و حاکمیت قرآن و اسلام است. یعنی اولین قدم برای حاکمیت اسلام و برای نزدیک شدن ملت‌های مسلمان به عهد ظهور مهدی موعود (عج)، عمل نمودن به دستورات الهی این دین مبین است که به وسیله‌ی ملت ایران برداشته شده است؛ و آن، ایجاد حاکمیت قرآن است. (بیانات در دیدار مردم قم: ۱۳۷۰/۱۱/۳۰) در نتیجه معنویت در سطح جامعه گسترش می‌یابد و هرم جامعه معنوی می‌گردد. لذا انتظاری که از آن سخن گفته می‌شود، فقط نشستن و اشک ریختن نیست. (بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم به مناسبت عید نیمه‌شعبان: ۱۳۸۱/۷/۳۰) راهبرد آمادگی برای ظهور، در حقیقت یک نوع معنویت سیاسی است. یعنی شخص به جای نشستن در خانقاه و گوشه منزل و صرفاً دعا نمودن برای فرج، در جامعه حضور یافته و به صورت عملی به دعای فرج می‌پردازد.

تمدن‌سازی در گام دوم انقلاب

سومین لایه مهم در تعمیق معنویت، تمدن‌سازی است. گام دوم انقلاب نیز این لایه از زندگی بشر را مورد توجه قرار می‌دهد. سطوح مستنبط از بیانات امام خامنه‌ای در لایه تمدن‌سازی عبارتند از:

الف. تمدن نوین اسلامی

تمدن از منظر امام خامنه‌ای عبارت است از زندگی توأم با نظم علمی، با تجربیات خوب زندگی و استفاده از پیشرفت‌های زندگی در همه عرصه‌های مختلف به همراه پیشرفت در زندگی مادی و معنوی به همراه رفاه مشروع برای انسان‌ها. (خسروپناه و جمعی از نویسندگان، ج ۲، ۱۳۹۶: ۱۳۰۷) انقلاب پُرشکوه ملت ایران که بزرگ‌ترین و مردمی‌ترین انقلاب عصر جدید است، تنها انقلابی است که یک چله‌ی پُرافتخار را بدون خیانت به آرمانهایش پشت سر نهاده و در برابر همه‌ی وسوسه‌هایی که غیر قابل مقاومت به نظر میرسیدند، از کرامت خود و اصالت شعارهایش صیانت کرده و اینک وارد دومین مرحله‌ی خودسازی و جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی شده است. (امام خامنه‌ای، بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی) گام دوم انقلاب در صورت تحقق خود می‌تواند احیاءگر تمدن اسلامی باشد و ملت ایران به فضل پروردگار، خواهد توانست تمدن اسلامی را بار دیگر در عالم سربلند کند و کاخ با عظمت تمدن اسلامی را برافراشته نماید. (بیانات در دیدار جمعی از ایثارگران و خانواده‌های شهدا: ۱۳۷۶/۵/۲۹) بنیان تمدن نوین اسلامی به عنوان یک تمدن ناب، بر یک عنصر محوری یعنی حق‌مداری است. (جوادی آملی، ۱۳۹۳: ۳۸) از این‌رو، اوج عمیق یافتن معنویت در گام سوم را باید در تجلی تمدن ناب اسلامی جستجو نمود که محور اساسی آن در حق‌مداری است.

ب. امت واحده

بر پایی تمدن، جز با وحدت کلمه و اتحاد امت برپا نخواهد شد. با نگاهی به جهان اسلامی، دیده می‌شود که امروز امت اسلامی در سطوح مختلف سیاسی-اجتماعی متفرق است. عبور از این تفرقه، این برعهده‌ی نخبگان سیاسی و قدرتمندان و دارندگان مناصب حکومتی در کشورهای اسلامی است و در صورت تحقق وحدت و ایجاد امت واحده، به معنای حقیقی کلمه یک قدرتی به وجود خواهد آمد که از همه‌ی قدرتهای متجاوز و مستکبر، برتر و فراتر خواهد بود که در آن صورت جهان اسلام، قدرتی متشکل خواهد شد که خواهد توانست از حقوق و حوائج مسلمان دفاع نماید. (بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی: ۱۳۹۳/۵/۷) اتحاد، اعتصام و هماهنگی جهان اسلام بر محوریت حبل‌الهی موجب می‌شود که جهان اسلام رسالت جهان

شمول خود را با نشاط تمام به انجام رساند. (جوادی آملی، زمستان، ۱۳۹۱: ۷۶) امت واحده در صورتی محقق می‌گردد که تزکیه سیاسی، فرهنگی و اجتماعی صورت پذیرد و جامعه اسلامی با توجه به تقوای سیاسی، فرهنگی و اجتماعی از هر گونه تحریک و تحرک تفرقه افکن دوری نماید.

ج. حاکمیت دین و اخلاق

حاکمیت بیانگر نظام سیاسی حاکم بر نظام اجتماعی است و اگر این نظام سیاسی دارای عمق معنوی باشد، نظام اجتماعی نیز دارای معنویت عمیق خواهد شد. انقلاب اسلامی، در گام نخست خود، معیار معنویت و اخلاق را در فضای عمومی جامعه بگونه‌ای چشمگیر افزایش داد. هنگامی که دین و اخلاق حاکمیت یابد، جامعه ایمانی پدید می‌آید و در سایه ایمان، انسان در قلعه امن قرار می‌گیرد. (جوادی آملی، ۱۳۹۴: ۲۳۱)

ولایت امر امام خمینی (ره) در دهه اول انقلاب، پدیده‌ای جدید بود که انسان معنوی و عارف و وارسته از پیرایه‌های مادی، در رأس کشوری قرار گرفت و با رویکرد دینی و اخلاقی در جمهوری اسلامی، دل‌های مستعد و نورانی بویژه جوانان را مجذوب کرد و فضا به سود دین و اخلاق دگرگون شد. (امام خامنه‌ای، بیانیه گام دوم انقلاب) در گام دوم انقلاب، مدیران جوان، کارگزاران جوان، اندیشمندان جوان، فعالان جوان، در همه‌ی میدان‌های سیاسی و اقتصادی و فرهنگی و بین‌المللی و نیز در عرصه‌های دین و اخلاق و معنویت و عدالت، مسئولیت پذیرفته و از تجربه‌ها و عبرت‌های گذشته بهره می‌گیرند. در نتیجه، نگاه انقلابی و روحیه‌ی انقلابی و عمل جهادی را به کار بسته و ایران اسلامی را الگوی کامل نظام پیشرفته‌ی اسلامی می‌سازند. (امام خامنه‌ای، بیانیه گام دوم انقلاب)

حاصل ترویج حاکمیت دین و اخلاق در جامعه، گسترش و رشد هر چه بیشتر شعور معنوی و وجدان اخلاقی در جامعه شده و برکات بیشتری به بار خواهد آورد. لکن حاکمیت دین و اخلاق در جامعه و تمدن اسلام، نیازمند جهاد و تلاش همه جانبه بوده و این تلاش و جهاد، بدون همراهی حکومت‌ها توفیق چندانی نخواهد یافت. البته نباید از یاد برد که اخلاق و معنویت، با دستور و فرمان نمی‌گردد و حکومت‌ها نمی‌توانند آن را با قدرت قاهره ایجاد کنند. لذا حکومت‌ها؛ اولاً

خود باید منش و رفتار اخلاقی و معنوی داشته باشند، و ثانیاً زمینه را برای رواج آن در جامعه فراهم کنند و به نهادهای اجتماعی در این باره میدان داده و با کانونهای ضدّ معنویت و اخلاق، به شیوه‌ی معقول مقابله نموده و بسترهای فریب را از جامعه پاک نمایند (امام خامنه‌ای، بیانیه گام دوم انقلاب).

نتیجه‌گیری

بر اساس آموزه‌های اسلام ناب، دنیا مزرعه آخرت است و در این مزرعه، هر کسی، هر آنچه کاشت، برداشت می‌کند. آنچه در قیامت میوه و محصول مفید یک تمدن است، میزان بهره‌مندی آن تمدن از معنویت می‌باشد. انقلاب اسلامی که داعیه دار تمدن نوین اسلامی است، از این اصل مستثنی نمی‌باشد. لذا مقام معظم رهبری در توصیه‌های هفتگانه بیانیه گام دوم به مسئله معنویت و اخلاق می‌پردازد و آن را به عنوان یکی از آرمانهای انقلاب اسلامی که در گام اول بخشی از آن طی شده است و در ادامه مسیر نیز باید به آن توجه خاص نمود، نام می‌برد.

معنویت در گام دوم انقلاب اسلامی در سه سطح خودسازی فردی و اجتماعی، جامعه پردازی و تمدن سازی جریان دارد که از ترکیب آن‌ها الگوی مفهومی معنویت تمدنی در برابر معنویت‌های فردی پدید می‌آید. تمدن معنوی در بر دارنده معنویتی عمیق است که در سطح جامعه عینیت یافته و آحاد جامعه را به سوی سعادت رهنمون می‌گردد. این معنویت در سطح خودسازی شامل انسان کامل معنوی منتظر، در سطح جامعه پردازی در بردارنده نظامی انقلابی در جامعه فاضله و آماده ظهور است. این تمدن در سطح تمدنی خود، تمدن اسلامی را با امت واحده و بر اساس حاکمیت دین و اخلاق احیاء می‌سازد.

انقلاب اسلامی در گام نخست خود، نظام اسلامی را برپا نمود و در ادامه مسیر خود به سوی تمدن نوین اسلامی قدم بر می‌دارد و داعیه دار سعادت نوع بشر است. لذا ترکیب فوق، تمدن معنوی است که به سوی او رهسپار می‌گردد و سه بعد خودسازی، جامعه پردازی و تمدن سازی را با مؤلفه‌های بیان شده، در نظر دارد.

همه پژوهش‌های انجام شده در پیشینه در راستای منظومه فکری و ادبیات گفتمانی مقام معظم رهبری، انقلاب اسلامی بودند که با روش‌های گوناگون نقش معنویت در انقلاب اسلامی و بیشتر

چهل ساله دوم انقلاب را مطالعه کرده بودند. پژوهش ما همین مفهوم را در قالب راهبرد انقلاب اسلامی برپایه اندیشه مقام معظم رهبری در اثر معنویت جستجو کرده‌اند و سطح‌های فردی، اجتماعی و تمدنی چنین نقشی را نشان داده بود.

فهرست منابع

۱. - قرآن کریم.
۲. ابن طاووس، علی بن موسی (۱۳۷۶)، الإقبال بالأعمال الحسنة، ج ۱ محقق / مصحح: جواد قیومی اصفهانی، دفتر تبلیغات اسلامی، قم، چاپ: اول.
۳. اکبری، مرتضی و رضایی، فریدون (۱۳۹۴)، واکاوی شاخصه‌های تمدن نوین اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله) (۱۳۹۴)، فصلنامه علمی مطالعات الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت. دوره ۳، شماره ۵، شماره پیاپی ۵، فروردین، صص ۸۴-۱۰۵.
۴. جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۲)، مفاتیح الحیاة، چاپ ۷، پاییز، قم: اسراء.
۵. جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۳)، تفسیر انسان به انسان، چاپ ۱۷۸، زمستان، قم: اسراء.
۶. جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۱)، روابط بین الملل در اسلام، چاپ ۲، زمستان، قم: اسراء.
۷. جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۱)، جامعه در قرآن، چاپ ۴، پاییز، قم: اسراء.
۸. جوادی آملی، عبدالله (۱۳۴۹)، مراحل اخلاق در قرآن، چاپ ۱۵، بهار، قم: اسراء.
۹. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۷)، بیانیه گام دوم انقلاب، سازمان اوقاف و امور خیریه، چاپ اول، زمستان، تهران.
۱۰. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۶)، انسان ۲۵۰ ساله، چاپ ۷۲، بهمن، قم: صهبا.
۱۱. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۶)، طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن، چاپ ۱۳، اسفند، قم: صهبا.
۱۲. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۲)، جهاد اقتصادی، چاپ ۲، پاییز، تهران: انتشارات انقلاب اسلامی.
۱۳. خسروپناه، عبدالحسین و جمعی از پژوهشگران (۱۳۹۵)، منظومه فکری امام خمینی (ره)، مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری و پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ اول، تهران.
۱۴. خسروپناه، عبدالحسین و جمعی از پژوهشگران (۱۳۹۶)، منظومه فکری آیت الله العظمی خامنه‌ای، مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری و پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، تهران، چاپ اول.
۱۵. خلیلی، حسین (۱۴۰۰)، معنویت سازمانی در نیروهای مسلح از منظر مقام معظم رهبری (مورد مطالعه: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی)، تأملات اخلاقی، دوره ۲، شماره ۲، شماره پیاپی ۶، شهریور ۱۴۰۰، صص ۹۸-۱۱۷.

۱۶. خلیلی، حسین؛ پهلوان شریف، محمدامین و نویری، علیرضا (۱۴۰۱)، معنویت اسلامی در بستر سازمان: تحلیل کیفی بر بیانات مقام معظم رهبری، *نشریه علمی مدیریت اسلامی*، دوره ۳۰، شماره ۲، تابستان، صص ۱۰۵-۱۲۹.
۱۷. درودگر، محمدجواد (۱۳۹۲)، کارکردهای معنویت در عرصه‌های اجتماعی از دیدگاه مقام معظم رهبری، *مطالعات معنوی*، زمستان، شماره ۱۰، صص ۸۶-۵۹.
۱۸. دینانی، غلامحسین و اسعدی، مرتضی (۱۳۷۱)، انسان کامل، *نشریه تحقیقات اسلامی*، سال ۷، شماره ۲، صص ۲۰-۷.
۱۹. راجی، سیدمحمدحسین (۱۳۹۸)، *گام تمدن ساز*، چاپ دوم، قم: نشر معارف.
۲۰. راجی، سیدمحمدحسین و همکاران (۱۳۹۸)، *صعود چهل ساله*، چاپ سوم، قم: انتشارات معاونت تبلیغات اسلامی آستان قدس رضوی.
۲۱. رامهر، محسن؛ رشیدی آل‌هاشم، سیدمحمدرضا؛ هادی طحان، محسن و رنجبر، غلامعلی (۱۳۹۸)، واکاوی شاخص‌ها، ویژگی‌ها و بایسته‌های جوانان تمدن‌ساز در تراز نظام انقلابی در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، *دوفصلنامه پاسداری فرهنگی*، دوره ۹، شماره ۱۹، بهار و تابستان، صص ۱۸۷-۱۴۷.
۲۲. رسولی سعدآباد، رقیه، مرادی محمود (۱۳۹۹)، *منش اسلامی و معنویت در زندگی از نگاه مقام معظم رهبری*، ششمین همایش ملی علمی پژوهشی روانشناسی و علوم تربیتی در شیروان.
۲۳. رضی بهابادی، بی‌بی‌سادات؛ بهادری آتنا و پورکاویان، زینب (۱۳۹۹)، مبانی قرآنی عوامل معنوی اقتدار ملی از منظر مقام معظم رهبری (مطالعه موردی مبتنی بر ارتباط با خالق)، *فصلنامه سیاست اسلامی*، دوره ۸، شماره ۱۷، شهریور ۱۳۹۹، صص ۳۹-۱۱.
۲۴. سلیمیان، خدامراد (۱۳۹۰)، *درسنامه مهدویت*، ج ۲، بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود(عج)، چاپ ۹، قم.
۲۵. شفیعی، عباس (۱۳۹۸)، *الگوی رهبری معنوی هوشمند (الگوی رهبری آیت الله خامنه‌ای)*، *فصلنامه حکومت اسلامی*، دوره ۲۴، شماره ۱، شماره پیاپی ۹۱، اردیبهشت، صص ۱۶۸-۱۳۷.
۲۶. طباطبائی، سیدمحمدحسین (۱۳۹۴)، انسان از آغاز تا انجام، *بوستان کتاب*، چاپ ششم، قم.

۲۷. طباطبائی، سیدمحمدحسین (۱۳۹۵)، رسائل توحید، بوستان کتاب، قم: چاپ چهارم.
۲۸. مهری، کریم (۱۳۹۶)، تدوین یک الگوی نظری (تحلیلی) در خصوص تحول معنوی براساس بیانات مقام معظم رهبری، نشریه تربیت اسلامی، دوره ۱۲، شماره ۲۴، صص ۲۶-۷.
۲۹. میرباقری، سید محمد مهدی (۱۳۹۸)، عصر جدید؛ خوانشی از مفاهیم و راهبردهای بیانیه گام دوم، تمدن نوین، چاپ ۴، آذر، قم.
۳۰. معین، محمد (۱۳۸۶)، فرهنگ معین، ج ۲، گردآورنده عزیز الله علیزاده، انتشارات ادنا، چاپ ۴.
۳۱. موسوی، سیده حکیمه؛ کریمی‌نیا، محمد مهدی و انصاری مقدم، مجتبی (۱۴۰۰)، راهکارهای تقویت معنویت در جامعه با تکیه بر بیانیه گام دوم انقلاب، مجله پیشرفت‌های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش، سال ۴، شماره ۳۸، مرداد.
۳۲. ولی ابرقویی، روح‌الله (۱۳۹۸)، بیانیه نامه؛ فرهنگ الفبایی بیانیه رهبر معظم انقلاب پیرامون گام دوم انقلاب اسلامی، انتشارات مشهور، چاپ سوم، قم.